

حکیم هیده جی

بۆلوم ۱ - باشلانغیج

۹-۱. عزیز محسنی

عزیز محسنی، ۱۳۴۷، نجو ایله آذربایجان ادبیات تاریخیندن قیزیل یارپاقلار عنوانلی گیتاب نشر اتمیشدیر. بو کیتابدا نسیمی، فضولی، هیده جی، خلخاللی، نباتی، صراف و معجز شبستری حاققیندا مقاله لری واردیر. هیده جی ایله علاقه دار اولان مقاله سینده دئییر:

«حکیم ملامحمد هیده جی بیر وطن پرور، یورد سئو ن شاعیردیر. او، اؤز آنا یوردونو، دوغما کندینی بوتون وارلیغی ایله سئویر و بوتون حیاتی بو یور، یئری گلدیگه دوغولدوغو، بو آتدیغی کندیین طبیعتینی، اقلیمی، سرین سولارینی اوره ک آچان منظره لرینی خاطیرلاییر.

او، سئوملی اولکه سیندن دوغما کندیندن ایری دوشمه گینه گۆره اوره کدن آجییر و بویوک بییر نیسگیل ایله بو ایرییلغی دیله گتیریر: فغان کی حسرتی قالدی اوره کدن هیده جین اول

، سوبوق بولاقلاری، باشی دومانلی داغلاری. (۲۶/۱۴-۲)

یا خود:

فلک منی اتدین فراقا هیده جدن،

قاییتماغا یوخدور او کنده ایمکانی.

او، دؤنه -دؤنه دوغما کندیندن ایری دوشوب ، غوربت اولکه ده اسیر بییر حالدا یاشادیغینی یاندیریبی و اوره ک داغلایبی سؤزلر ایله افاده ائدیور و اونو اؤز دیاریندان اییران شهره لعنت یاغدیوریر و نفرین ائدیور:

عجب دوچار اولدوم ، اسیر و خوار اولدوم،
خدا خراب اتتسین ، بو شهر تهرانی .

آردی وار

بیچاق وورسان قانی چیخماز.
چاقو بزنی خوشن در نمی آید. (کنایه از عصبانیت)

هامیسی بییر بزین قیراغیدی.
سروته یه کرباسه

تاری یازانی بنده پوزا بیلمه ز.
سرنوشت را نمی شود تغییر داد.

تولکویه دندیلر هانی شاهدون دندی قویروغوم.
به رویاه گشتن شاهدت کیه؟ گفت: دمب.

جان وئرره مال وئرته ز.
جانش را بگیر ، ولی مالش را نگیر.

جوجه نی پاییزدا سایلارلار.
جوجه را آخر پاییز می شمارند.

چالما قاییسی ، چالارلار قاییوی.
درم را نکوب ، در تو را هم می کوبند. (آزاردنده کسی هم ترا آزار خواهد داد)

جوخ گزهن چوخ بیلر.
جهانیده بسپار می داند.

حاجی لهلین آرتیخ بالاسی.
جوجه اضافی لکلک. (جوجه ای که خود لکلک از لانه بیرون پرت میکند)

دمیر قایی نین تخته قایی یا دا ایشی دؤشر.
در آهنین هم روزی کارش به درب چوبی می افتد.

دوشانا دئییر قاج ، تازی یا دئییر توت.
به خر گوش میگه بدو، به سگ تازی میگه بگیر.

ده لی دلی نی گورنده ، چوماغین گیزله در.
دیوانه که دیوانه ببیند چماقش را قابم میکند.

دولت دوشانی ارابا ایله توتار
دولت خر گوش را با اربه میگیرد.

هوپ هوپ نامه

* میرزه علی اکبر صابر

جوتچی

چیخدی گونش، دولدی جهان نور ایله،
جوتچی سورور تارلادا جوت شورایله،

آنلار، اؤکوزلر کوتانا گوج وئریر،
گاه یورو یور، گاه بیخیلیر، گاه دورور،

جوتچی بابیت فان تره یئر شوملا ییر،
شوملادیغی تارالاری توملاییر.

اولسا دا آرتیق نه قدر زحمتی،
ایشلمگه وار او قدر غیرتی.

چونکی بیلیر راحت اذیتده دیر،
شاد یاشاماق سعی ده، غیرنده دیر.

شیمدی اگر چی اونا زحمت اولار،
قیشدا عالی، اوزی راحت بولار.

جمع انده جک تارلاسی نین حاصلین،
بسله یه جک عائله سین، هم ائلین.

یاز گونلری

گل، گل، آياز گونلری!
ایلین عزیز گونلری!

داغدا اربیت قارلاری،
باغدا اربیت قارلاری:

چایلار داشیب سنل اولسون،
تاختیل لار تیل-تیل اولسون.

آغاجلار آجسین چیچک،
یاپراغی لچک-لچک.

مکتبه توغیب

منیم باغیم، بهاریم!
فکری ضیالی، اوغلام!
مکتب زمانی گلدی،
دوره، ای وفالی اوغلام!

ای گوزوم، ای جانانیم!
گنت مکتبه، جوانیم!

آردی وار

دولودور.
کنچل فیکره دوشدو. دندی: من بو قه ضیه نی ده ده -نه نه مه دئسم اولار منی ایشله ده جک لر. یاختیسی بودور کی بو یولدان کنچن لر دن بیرینی چاغیریم خزینه نی اونا وئریم تا اوزوم راحت اولوم. بو خیال ایله یولدان کنچن ایکی آتیللاری سسل له ییب دندی:
- آی آغلار! گلین بورا، سیزه بیر یاختی سوزوم وارا!
آت لی لار آت لارینین باشینی کچجه له ساری دؤندر دیلر. آما کنچل بیردن پنشمان اولوب اؤز-اؤزونه دندی:
- ای دئله غافل! سنن آتان-آنان گنجه گوندوز مال کیمی ایشله ییب، آخشاما دک تر توکور، آریا چؤره گینی دو یونجا تایپ بئنه ییلیمیر.
ایندی اینصاف ده ییل من بییر بله قیزیلی موفته سیننه وئریم اؤزگه لر آبارسین.
بو زامان آت لی لار ییتشیدیلر. کنچل داها بییر سؤز تایپ دئی بیلمه ییب، گوله رک دندی:
- هنی ... آغلارلار! اینستیردیم سیزدن سوروشام کی بو قیرمیزی اؤکوز بو قه ره اؤکوزون نه مه نه سی دیر؟
آت لی لار باخیب گؤزله رینی آغارداراق، آت لارینی دؤنده ریپ گئتشیلر.
کنچل دندیگی سؤزلردن پنشمان اولدو. دندی: کنش کی وئر بیدیم آبارایدیلار، یوخسا، ده ده -نه نه نم بولاری داشیان دا منی ده ایشه چه که جک لر. اودور کی دباره آت لی لاری سسل له ییب دندی:
- آغلار! گلین بو سه فر دوزونی دئی جهگم.
آت لی لار دندیلر: بو کنچل سؤز سوز ده ییل. گنده ک گؤره ک نه دئمک ایسته بییر.
آردی وار

یافته و تحصیلات عالی کسب نموده است.
در سال ۱۵۳۹/۴۰ میلادی بعد از وفات پدرش روزهای ساکت و آرام او نیز به پایان می رسد.
او که در مجربیت زندگی آینده بود به سواره نظام شاه داخل شده و بعد از تمام حملات شاه شرکت نموده و با اوضاع سرای شاه آشنا می شود. او در زمان حمله خود را مثل یک کاردارن عاقل و جنگجو و جسور نشان می داد و با همین خصوصیات در سال ۱۵۴۶/۷ در حمله به گرجستان و در ۱۵۵۰/۱ در حمله به کردستان با دیگران فرق داشته است.
حسن بیگ در آثار خود تحصیلاتش را که در نزد ابوالحسن و محمود شیرازی علمای آن زمان کسب نموده بود قید نموده و مضافا در سال ۱۵۷۶/۷ پس از فوت شاه طهماسب حسن بیگ به زادگاه خود شهر قم برمی گردد و اثر خود را به شاه اسماعیل دوم صفوی منحصر می کند و آخرین جلد آن را در مورد حوادث زمان خود به قلم می کشد.
بعد از فوت شاه اسماعیل اول این بار حسن بیگ به دعوت سلطان محمد خدابنده به سرای برمی گردد.
از دوازده جلد کتاب اثر احسن التواریخ تألیف او تنها دو جلد آخر آن به دست ما رسیده است که در این دو جلد حاکمیت شاه طهماسب اول و شاه اسماعیل دوم تصویر شده است.
به عقیده متتخصصین معاصر که با تاریخ آذربایجان و ایران سروکار دارند. این اثر تاریخی حوادث آن دوره را کاملا روشن می سازد.

مشاهیر و شخصیت های چشمگیر آذربایجان

*تالیف: پروفسور چنگیز قاجار

حسن بیگ رومی

در قرن ۱۶ میلادی تذکره نویس و مؤلف چندین کتاب احسن التواریخ حسن بیگ رومی در سال ۱۵۳۰/۳۱ میلادی در شهر قم دیده به جهان گشود.
او در کودکی از پدر یتیم ماند. درباره پدرش هیچگونه اطلاعی در دست نیست و بنابه نوشته خود او در خانواده پدرش امیرسلطان تربیت یافته است. در سال ۱۵۳۶/۷ میلادی در زمان آمدن برادر کوچک شاه طهماسب اول به قزوین حسن رومی با مادرش در نزد جد خود امیرسلطان زندگی می کردند و هدایای نفیس و لایق شاهان چون چادرها، پول ها، اجناس و اشیاء متنفرقه نفیس و گرانها دریافت نموده است.
از اینجا معلوم می شود که رومی در یک خانواده اعیان و اشراف تربیت

خان ننه

*استاد شهریار

خان ننه ، هایاندا قالدین
بنله باشیوا دولانیم
نتجه من سنی ایتردیم!

دا سننن تاینن تایلماز
سن اوْلن گون ، عمه گلدی
منی گه تدی آیری کنده

من اوشاق ، نه آنلایا بیدیم ؟
باشیمی قایتب اوشاقلار
نتجه گون من اوردا قالدیم

قاییدیب گلنده ، باخدیم
یئرویوی ییغیشدیربیلر
نه اوزون ، و نه یئرین وار

هانی خان ننه م ؟ سوروشدوم
دندیلر کی : خان ننه نی
آپاریبلا کرلایه

کی شفاسین اوردان آلسین
سفری اوزون سفردیر
بیرایکی ایل چکر گلینجه

نتجه آغلارام یانخلی
نتجه گون انله چیغیردیم
کی سه سیم ، سنیم توتولدو

او ، من اولماسام یانیندا
اوزی هنج یئر گنده نمه ز
بو سفر نولوبدو ، من سیز

اوزو تک قویوب گندیدیر ؟
هامیدان آجیق انده ر کن
هامییا آجیقلی باخدیم

آردی وار

بایاتی

مارالی داغدا گشزون
بلبلی باغدا گشزون
شاماما ییتیشنده
ایسته سوز تاغدا گشزون

قربیم کومکیم یوخ
بییر پارا چورگیم یوخ
آیریلق نه یامانندی
جانم واراورگیم یوخ

یئل دئییب اجاج اسدی
یئل غملر منه بسدی
سنون تک دولتساقون
منیم صبری می کسدی

سولگوم هارا گلندی
آغ گونوم قارا گلندی
سندن آیری دوشن
اورگیم زارا گلندی

یکهزار واژه اصل ترکی در پارسی

ادامه از شماره قبل ...

۴۸۵. کوجه = کوجه = کویچه = کوی (م.ه) + چه (اک)
۴۸۶. کوچیدناز مصدر جدید فارسی و وام گرفته از مصدر ترکی کوچمک
۴۸۷. کودگگوده ک = گوده (کوتاه) + ک (اک) = کوچک و کوتاه ؛ قودوق و جوجوق (= بچه) محرف همین کلمه هستند. همریشه با کوتاه (م.ه) و کوتول (م.ه).
۴۸۸. کور = کوز = نابینا، مسدود، گرفته، ناآگاه، کم نور ؛ کوز بؤغاز = سیری ناپذیر ، کوز قالماق = غافل ماندن ، کوز قویماق = ببران کردن ، کوز گوز = چشم چران ، کوز لاما ق = هدر دادن ، کوز بول = بن بست
۴۸۹. کوره = کوره از مصدر کوره مک (= پارو کردن ، رویدن ، رفتن) بمعنای وسیله ای که برف را می روبد و پاک می کند ، وسیله ای که دود را از آتش گرفته و می روبد.
۴۹۰. کوزه = کوزه و کوزه ج = ظرف نگهداری آب (۱۸،۲)
۴۹۱. کوسه = کوسا = صورت کم مو، کم ریش (۳)
۴۹۲. کوسا ساققال = ریش بزی
۴۹۳. کوک = کوک = آهنک و لحن در خوانندگی ، ریشه ، چاق ، دوخت های پارچه ؛ کوکله مک = سوزن نخ کردن یا کوک کردن ساز موسیقی ، کوکسیز = بی ریشه (۲،۲۵)
۴۹۳. کوک برونده = قوُقوُق = قوق (صدا) + قو (اک) = نام پرندة ای که قوق قو می کند ، فاخته
۴۹۴. کول = گول = استخر ، آبگیر ، تالاب ، برکه ، دریاچه کوچک (۲،۱): شه چوحوسی دان حشم چون لولها/ آب از لوله رود در کولها/ مولوی ادامه دارد